

The Factors Affecting the Most Healthy Way of Giving Breast Milk (Breastfeeding) and The Role of Nurse

Anne Sütünü Ulaştırmada En Sağlıklı Yolu (Emzirme) Etkileyen Faktörler ve Hemşirenin Rolü

Aslıhan Aksu^{a*}, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, 33343 Mersin, Türkiye

Duygu Vefikuluçay Yılmaz^b, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, 33343 Mersin, Türkiye

Suggested Citation:

Aksu, A. & Vefikuluçay-Yılmaz, D. (2019). Anne Sütünü Ulaştırmada En Sağlıklı Yolu (Emzirme) Etkileyen Faktörler ve Hemşirenin Rolü. *International Journal of Emerging Trends in Health Sciences*. 3(1), 34-41.

Gönderim 28 Kasım, 2018; Düzeltme 21 Ocak, 2019; Kabul edilen 20 Mayıs, 2019.

Seçim ve hakem süreci sorumlusu Prof. Dr. Nilgun Sarp, Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.

©2019. All rights reserved.

Abstract

Breast milk is the most suitable food for healthy growth and development of babies. The World Health Organization and the United Nations Children's Fund, for the first six months of birth from the birth to baby nutrition, without taking any additional food, including water only breast milk is considered to be the most appropriate way. Although a good level of breastfeeding rates in the world and Turkey, in the first six months only breastfeeding rates are low. There are neonatal, maternal, and environmental-social factors affecting the initiation of breastfeeding and especially the first six months. Training and counseling roles of nurses are of great importance in the initiation and effective implementation of breastfeeding. Therefore nurses who are in close contact with the mother and the baby in the prenatal and postnatal period should be aware of the importance of breastfeeding and the factors affecting the breastfeeding process. In this review, the importance of breastfeeding will be emphasized and then the studies on these factors that affect the initiation and continuation of breastfeeding will be examined. In addition, the roles of nurses who play a key role in increasing breastfeeding during the first six months and supporting the mother's breastfeeding behavior will be examined in line with literature.

Keywords: Breastfeeding; breast milk; newborn; nurse's role.

* ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: Aslıhan AKSU, Mersin Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi, Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, 33343 Mersin, TÜRKİYE

E-mail address: aslihanaksu1@hotmail.com / Tel.: +0-324-361-0001

Özet

Anne sütü, bebeklerin sağlıklı büyümesi ve gelişmesi için en uygun besindir. Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu, bebek beslenmesi için doğumdan itibaren ilk altı ay süresince su dahil hiçbir ek gıda almadan sadece anne sütü almasını en uygun yol olarak kabul etmektedir. Türkiye’de ve dünyada emzirme oranlarının iyi olmasına rağmen ilk altı ayda sadece anne sütü ile beslenme oranları düşüktür. Emzirmenin başlatılmasını ve özellikle ilk altı ay sürdürülmesini etkileyen yenidoğana ait, anneye ait ve çevresel-sosyal faktörler bulunmaktadır. Emzirmenin başlatılması ve etkin bir şekilde sürdürülmesinde hemşirelerin eğitim ve danışmanlık rollerinin önemi büyüktür. Bu nedenle doğum öncesi ve sonrası dönemde anne ve bebeğe en yakın temasta olan hemşireler, emzirmenin önemini ve emzirme sürecini etkileyen faktörlerin farkında olarak bu rolleri yerine getirmelidir. Bu derlemede, anne sütünün önemine vurgu yapılacak, ardından emzirmenin başlatılmasını ve sürdürülmesini etkileyen bu faktörlere ilişkin yapılan çalışmalar irdelenecektir. Buna ek olarak ilk altı ay sadece anne sütü alımını artırmada ve annenin emzirme davranışının desteklenmesinde anahtar rol oynayan hemşirelerin rolleri literatür doğrultusunda incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Emzirme; anne sütü; yenidoğan; hemşirenin rolü.

1.Giriş

Postpartum dönem kadın hayatını ve üreme sağlığını etkileyen en önemli dönemlerdendir. Postpartum dönem içinde oluşan laktasyon ise anne sütünün üretilmesini sağlayan önemli bir süreçtir. Bu süreçte oluşan anne sütünün, yenidoğanın gelişmesini tam olarak destekleyen ve yenidoğan için eşsiz bir besin maddesi olduğu bilinen bir gerçektir. Bütün çağlarda ve kültürlerde, anne sütünün yenidoğana ulaştırmada en sağlıklı yönteminin emzirme olduğu görülmektedir. Postpartum dönemde emzirme, dünya genelinde annelerin bebeklerinin beslenmesinde tercih ettikleri ilk seçenek olmaktadır (Tolunay, 2014). Emzirme, anneliğin günümüze kadar ulaşan eski ve oldukça önemli bir davranıştır (Cangöl ve Hotun Şahin, 2014; Tolunay, 2014).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF), yenidoğanların ilk 6 ay içinde hiçbir ek gıda almadan yalnızca anne sütü ile beslenmelerini önermektedir (WHO, 2009; UNICEF, 2017). UNICEF ve WHO'nun birlikte hazırladığı 2017 yılı raporuna göre dünyada emzirmeyi tam olarak uygulayan ülke bulunmamaktadır. 194 ülkeyi değerlendiren Küresel Emzirme Karnesi, altı aylıktan küçük bebeklerin yalnızca %40'ının sadece anne sütüyle beslendiklerini tespit etmiştir (UNICEF, 2017). Türkiye’de de geleneksel olarak emzirmeye önem verilmesine rağmen emzirme oranları istenilen düzeyde değildir ve bu oranlar yıldan yıla düşüş göstermektedir. Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırması (TNSA)’na göre yaşamın ilk iki ayında bebeklerin %69’unun sadece anne sütü ile beslendiği, bu oranın 2013 yılında %58’e düştüğü bulunmuştur. TNSA 2008’den elde edilen sonuçlara göre çocukların yalnızca %41,6’sı ilk altı ayda sadece anne sütü ile beslenirken, TNSA 2013 sonuçlarına göre bu oran %30,1 ile oldukça düşük bulunmuştur (TNSA,2018).

Hem annenin hem de bebeğin sağlığı üzerinde birçok olumlu etkiye sahip olan emzirme pek çok faktörden etkilenebilmektedir (Özkara vd., 2016). Bu derlemede anne sütünün sayısız yararları vurgulanarak anne sütünü ulaştırmada en sağlıklı yol olan emzirmeyi etkileyen faktörler irdelenecektir.

Buna ek olarak yine bu derlemede emzirme davranışının desteklenmesinde anahtar rol oynayan hemşireler ve ebelerin rolleri literatür ışığında incelenmesi amaçlanmıştır.

2. Anne Sütünün Önemi ve Yararları

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve UNICEF bebek beslenmesi için, doğumdan itibaren ilk altı ay süresince su dahil hiçbir ek gıda almadan sadece anne sütü almasını en uygun yol olarak kabul etmektedir (WHO, 2009; UNICEF, 2017). Altıncı aydan sonra ise ek besinlerle birlikte emzirmenin devam etmesi ve iki yaşın sonuna kadar sürdürülmesi hem annenin hem de bebeğin sağlığı üzerinde birçok olumlu etkiye sahiptir (Özkara vd., 2016). Anne sütü içerdiği yüksek antikor düzeyi sayesinde yenidoğanı pek çok enfeksiyona karşı korumaktadır. 23.712 anne-bebek çiftinin ele alındığı bir sistematik derleme çalışmasında; emzirme konusunda profesyonel destek alan ve emzirmeyi sürdüren annelerin bebeklerinin gastrointestinal enfeksiyon riskleri anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (Sikorski vd., 2003). Huffman ve arkadaşlarının (2001) yaptıkları çalışmaya göre ise anne sütü ile beslenen yenidoğanların sepsis, solunum enfeksiyonları, menenjit, diyare gibi enfeksiyonlardan korunduğu sonucuna ulaşılmıştır (Huffman vd., 2001).

Emzirmenin yenidoğan sağlığının yanı sıra anne sağlığı üzerinde de pek çok olumlu etkisi bulunmaktadır. Emzirme, anne bebek arasında tensel teması oluşturarak annede gevşeme sağlamaktadır. Böylece emzirmenin annenin ruhsal durumunu olumlu olarak etkilediği düşünülmektedir (Topal vd., 2017) Ayrıca yapılan bir çalışmada da, postpartum dönemde prolaktin artışının anksiyeteyi azalttığı belirlenmiştir (Asher vd., 1995). Borra ve arkadaşlarının (2015) yaptıkları çalışmada ise bebeğini isteyerek emziren annelerde depresyon riskinin bebeğini emzirmek istemeyen annelere göre anlamlı düzeyde düşük olduğu bulunmuştur (Borra vd., 2015).

Bunlara ek olarak yapılan çalışmalara bakıldığında emzirmenin annenin fiziksel sağlığı üzerinde de pek çok etkisi olduğu görülmektedir. Yenidoğanın emmeye başlaması ile birlikte annenin hipofiz bezinden salgılanan oksitosin, uterusu kontraksiyonlara neden olarak, involüsyonunu sağlamaktadır. Buna bağlı olarak emziren annelerin postpartum dönemde kanama risklerinin daha az olduğu görülmektedir (Topal vd., 2017). Emzirmenin annenin kardiyovasküler sistem sağlığı üzerine etkisinin araştırıldığı çalışmalarda emziren annelerin kan basıncı ve nabız düzeylerinin, bebeğine ek gıda veren veya bebeğini formula besinlerle besleyen annelere göre anlamlı derecede düşük olduğu belirtilmektedir (Ebina ve Kashiwakura, 2012; Groer vd., 2013).

Emzirmenin anne sağlığına bir diğer olumlu etkisi ise gebeliğe karşı koruyucu olma özelliğidir. Radwan ve arkadaşlarının (2009) yaptığı çalışmada, bebeklerini sadece anne sütü ile besleyen annelerin postpartum altı ay boyunca laktasyonel amenorenin devam etme olasılığının bebeklerine ek gıda veren annelere oranla daha yüksek olduğu saptanmıştır (Radwan vd., 2009). Egbonu ve arkadaşlarının (2005) yaptığı benzer bir çalışmada da postpartum altıncı aydan önce ovulasyonu gerçekleştiren kadınların, ovulasyonu gerçekleştirmeyen kadınlara göre daha az emzirdiği belirlenmiştir (Egbonu vd., 2005).

3. Emzirmeyi Etkileyen Faktörler

Emzirmeyi etkileyen faktörler; yenidoğana ait faktörler, anneye ait faktörlerle çevresel-toplumsal faktörler olarak üç başlık altında toplanmaktadır.

3.1. Emzirmeyi Etkileyen Yenidoğana Ait Faktörler

Emzirmenin başarılı bir şekilde başlatılması ve sürdürülmesi yenidoğana ait birçok faktörden etkilenmektedir. Yapılan çalışmalarda emzirmeye etki eden faktörler arasında en sık bebeğin doğum ağırlığının etkisi göze çarpmaktadır. Çetin ve arkadaşlarının çalışmasında ilk saatte emzirmeye başlama, doğum ağırlığı 2500 gr'ın altında bebeği olan annelerde %40, 2500 gr ve üstü bebeği olan annelerde %60 olarak saptanmıştır (Çetin vd., 2005) Bakiler ve arkadaşlarının çalışmasında ise anne sütünü 6 aydan daha az alan bebeklerin doğum ağırlığının anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmüştür (Bakiler vd., 2005). Buna ek olarak çalışmalarda yenidoğanın konjenital rahatsızlıklarının varlığı, prematür olması, emmeyi reddetmesi, bebeğin oral enfeksiyonunun bulunması emzirmeyi etkileyen diğer faktörler olarak gösterilmektedir (Dinç, 1995; Aurbach, 2000; Akyüz vd., 2007).

3.2. Emzirmeyi Etkileyen Anneye Ait Faktörler

Emzirme, annenin içinde bulunduğu fiziksel, sosyal ve psikolojik durumdan etkilenebilmektedir. Yapılan çalışmalarda annenin meme başı çatlağı, mastit vb. meme sorunlarının ve insizyon yerindeki ağrılar gibi fiziksel problemlerin emzirmeyi engelleyici faktörler olduğu bulunmuştur (Dinç, 1995; Akyüz vd., 2007).

Doğum şekli de emzirmeye başlama zamanını ve emzirmeyi sürdürmeyi etkileyen diğer önemli faktörler arasında sayılmaktadır. Akyüz ve arkadaşları (2005) ile Çetin ve arkadaşlarının (2007) yaptıkları çalışmalarda, vajinal doğum yapan annelerin sezaryen doğum yapan annelere göre emzirmeye daha erken başladıkları ve daha uzun süre emzirdikleri görülmüştür (Çetin vd., 2005; Akyüz vd., 2007). Yıldız ve arkadaşlarının (2008) yaptığı çalışmada, emzirmeye doğumdan sonra ilk bir saat içinde başlayan kadınların, bebeklerini emzirmeye diğer kadınlardan daha uzun süre devam ettikleri belirlenmiştir (Yıldız vd., 2008). Bunlara ek olarak yapılan diğer çalışmalarda annelerin emzirme ve anne sütü konusundaki bilgi ve deneyimlerinin emzirmeyi olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Bu çalışmalarda emzirmeye erken dönemde başlayan ve emzirmeyi en az altı ay sürdüren annelerin, daha önceden emzirme deneyiminin olduğu ve emzirme ile ilgili konularda (emzirme tekniği, anne sütünün yararları) daha önce eğitim almış olduğu ve bilgi düzeylerinin iyi olduğu belirlenmiştir (Dinç, 1995; Bakiler vd, 2005; Demirhan, 1997). Annenin emzirme konusunda bilgili ve deneyimli olması, kendisini bu konuda yeterli görmesini sağlamakta ve bu durum da emzirmeyi teşvik edici önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Annelerin emzirme konusundaki bilgilerini davranışa dönüştürmede, emzirmeyi başlatmada ve başarılı bir şekilde sürdürmede kendilerine olan inançları ve güvenleri oldukça önemlidir. Emzirme öz-yeterliliği yüksek olan anneler kendilerini emzirme konusunda yeterli görmekte ve böylece emzirme, anneler ve bebekleri için olumlu, etkili ve doyum sağlanan bir süreç olarak yaşanmaktadır (Blyth vd., 2002). Yapılan çalışmalarda emzirmeyi etkileyen faktörlerin en sık annelerin emzirmeye ilişkin bilgileri, anne sütünün yetersiz olarak algılanma durumu, meme ucuna ilişkin sorunlar, annenin çalışmasının yanı sıra annenin emzirme konusunda duyduğu istek olarak belirlenmiştir (Dinç, 1995; Bakiler vd., 2005; Akyüz vd, 2007; Demirhan, 1997; Duffy vd, 1997; Dennis, 2002; Tunçel vd., 2006). Blyth ve arkadaşlarının

yaptıkları çalışmada, annelerin emzirme öz-yeterlilik düzeyleri yükseldikçe emzirme toplam süresinin de arttığı görülmüştür. Buna ek olarak annelerin emzirmeye devam etmemelerinin en sık nedenlerinden birinin de sütün yetersiz algılanması olarak belirlenmiştir (Blyth vd., 2002). Alikashifoğlu ve arkadaşlarının 2001 yılında yaptığı çalışmada, bebeklerinin ağladıkları her zamanı aç olarak algılamaları ve kendi sütlerini yetersiz olarak görmeleri annelerin ek besine geçmelerinin en sık nedenleri olarak belirlenmiştir (Alikashifoğlu vd., 2001). Arora ve arkadaşlarının (2000) yaptıkları çalışmada, anneler sütlerinin miktarını belirleyememelerini, eşlerinin emzirmeye karşı olumsuz tutumlarını ve kendilerinin işe dönme zorunluluklarını ek gıdaya geçme nedenleri olarak ifade etmişlerdir (Arora vd., 2000). O'Campo ve arkadaşları (1992) ile Chezem ve arkadaşlarının (2003) yaptıkları çalışmalarda, emzirmeyi etkileyen değişkenlere bakılmış ve emzirme sonuçlarını olumlu yönde etkileyen en güçlü faktörlerin annenin hissettiği öz-yeterlilik ve emzirme konusundaki kendine güveni olduğu belirlenmiştir (O'Campo vd., 1992; Chezem vd., 2003).

3.3. Emzirmeyi Etkileyen Çevresel-Sosyal Faktörler

Emzirmenin başlatılması ve sürdürülmesini çevresel ve sosyal faktörler önemli düzeyde etkilemektedir (Akyüz vd., 2007; Aurbach, 2000). Wagner ve Wagner'in çalışmasında, annelerin bebeklerini emzirmeyi tercih etmelerinde toplumun emzirme ile ilgili normlar ve toplumda kadına verilen önem gibi sosyal faktörlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Wagner ve Wagner, 1999).

Aurbach (2000) ile Gretchen ve Dabrowski'nin (2007) yaptıkları çalışmalarda, bazı hastanelerde doğumdan sonra bebekleri ile ayrı odalarda kalan annelerin emzirme oranlarının anlamlı düzeyde düşük olduğu belirtilmektedir (Aurbach, 2000; Gretchen ve Dabrowski, 2007). Benzer şekilde başka bir çalışmada, hastanelerde annesinden ayrı özel bir üniteye kalan bebeklerin, anneleri ile birlikte kalan bebeklere oranla emzirme düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Dinç, 1995).

Gretchen ve Dabrowski'nin (2007) yaptığı çalışmada, emzirmenin doğumdan sonra ilk bir saat içerisinde başlaması gerektiğine ve anne-bebek arasındaki tensel temasın emzirmeyi olumlu yönde etkilediğine vurgu yapılmıştır (Gretchen ve Dabrowski, 2007) Yıldız ve arkadaşlarının (2008) yaptığı çalışmada ise doğumdan ilk bir saat içinde emzirilen bebeklerin daha uzun süre emzirildikleri belirtilmektedir (Yıldız ve ark, 2008). Bu bağlamda anne sütünden faydalanma oranını yükseltmede postpartum dönemde ilk bir saatte emzirmenin önemi ortaya çıkmaktadır.

Emzirmeyi ülkenin sağlık politikaları ve sağlık profesyonellerinin bilgi düzeyleri etkilemektedir (Alikashifoğlu, 2001). Peregrin'in (2002) çalışmasında, annelerin yetersiz düzeyde emzirmelerinin nedeninin, sağlık personelinin bu konudaki eğitim yetersizliği ve anneleri yeterince destekleyememeleri olduğu saptanmıştır (Peregrin, 2002).

4. Emzirmede Hemşirenin Danışmanlık ve Eğitici Rolü

Anne sütü ve emzirmenin hem anne hem de bebek sağlığı üzerine sayısız yararları dünya genelinde kabul edilmektedir. Buna bağlı olarak dünyada emzirmeyi desteklemeye yönelik çok sayıda program olmasına rağmen yenidoğan beslenmesinde ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme oranlarının istenilen düzeyde olmadığı göze çarpmaktadır. Bu durumun nedeninin annelerin anne sütünün önemi, yararları ve emzirme davranışlarını etkileyen faktörler hakkında bilgi eksikliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu noktada annelerin önemli derecede desteklenmesi gerekmektedir. Annelere emzirmeyi başlatma ve başarılı bir şekilde sürdürmelerinde hemşireler ve ebeler anahtar rol oynamaktadır. Hemşire ve ebeler annelerin emzirme davranışını desteklemeye doğum öncesi

dönemden başlamalıdır. Aluş Tokat ve Okumuş'un çalışmasında doğum öncesi dönemde verilen eğitim ve danışmanlık hizmetlerinin ilk yarım saatte emzirmeye başlama oranını arttırdığı ve emzirmeyi devam etme süresini uzattığı belirlenmiştir. Benzer şekilde Yurtsal ve Koçoğlu'nun doğum öncesi dönemde kadın ve eşleri ile yaptıkları çalışmada emzirme eğitim ve danışmanlığı alan çiftlerin bebeklerinin ilk altı ay sadece anne sütü ile beslenme oranının %94,7 olduğu saptanmıştır. Diğer yandan emzirme eğitim ve danışmanlığı almayan çiftlerin bebeklerinin ise ilk üç ayda sadece anne sütü ile beslenme oranının %80 oranında olduğu ve bu oranın altıncı ayda %26,3'e gerilediği saptanmıştır. (Yurtsal ve Koçoğlu, 2015). Cangöl ve Hotun Şahin'in çalışmasında gebelere doğum öncesi verilen emzirme motivasyon programına alınan annelerin, programa alınmayan annelerden daha erken emzirmeye başladıkları ve ilk emzirme deneyimleriyle ilgili daha az sorun yaşadıkları belirlenmiştir (Cangöl ve Hotun Şahin, 2017). Yapılan diğer çalışmalar da bu çalışmalara paralel olarak annelere verilen emzirme danışmanlığının ilk altı ay sadece anne sütü verme oranlarında anlamlı düzeyde artış sağladığını saptamıştır (Onbaşı vd., 2009; İmrad vd., 2011) İmrad ve arkadaşlarının çalışmasında doğum öncesi verilen emzirme danışmanlığının, doğum sonrası dört-altıncı haftaya kadar etkili olduğu saptanırken, hem doğum öncesi hem de sonrası dönemlerde verilen danışmanlığın ilk altı ay sadece anne sütü verme sıklığında anlamlı düzeyde artış sağladığı belirlenmiştir. Bu bağlamda bu çalışmada doğum sonrası verilen emzirme eğitim ve danışmanlığının doğum öncesi kadar önemli olduğu vurgulanmıştır (İmrad vd., 2011).

Yapılan çalışmalarda görüldüğü üzere emzirmenin başlatılması ve etkin bir şekilde sürdürülmesinde hemşire ve ebelerin eğitim ve danışmanlık rollerinin önemi büyüktür. Doğum öncesi ve sonrası dönemde anne ve bebeğe en yakın temasta olan hemşire ve ebeler, emzirmenin öneminin ve emzirme sürecini etkileyen faktörlerin farkında olarak bu rolleri yerine getirmelidir. Bu süreçte karşılaşılabilecek sorunlarla baş etme konusunda annelerin desteğe ihtiyacı olmaktadır. Annelere olumlu bir emzirme deneyimi yaşatarak sağlıklı toplumun temellerini oluşturmak hemşirelerin sorumluluklarındandır.

Kaynaklar

- Akyüz, A., Kaya, T. & Şenel, N. (2007). Annenin Emzirme Davranışının ve Emzirmeyi Etkileyen Durumların Belirlenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(5), 331-335.
- Alikaşifoğlu, M., Erginöz, E., Taşdelen, G. & Baltas, Z. (2001). Factors influencing the duration of exclusive breastfeeding in a group of turkish women. *Journal of Human Lactation*, 17, 222-226.
- Arora, S., McJunkin, C., Wehrer, J. & Kuhn, P. (2000). Major factors influencing breastfeeding rates: mother's perception of father's attitude and milk supply. *Pediatrics*, 106, 67.
- Asher, I., Kaplan, B., Modai, I., Neri, A. & Valevski, A. (1995). Mood and hormonal changes during late pregnancy and puerperium. *Clin Exp Obstet Gynecol*, 22, 321-325
- Aurbach K. (2000). Evidence-based care and the breastfeeding couple: key concerns. *Journal of Midwifery and Women's Health*, 45: 205-211.
- Bakiler, A.R., Özgür, S. & Arun Özer, E. (2005). Anne Sütü ile Beslenmeyi Etkileyen Faktörler. *Tepecik Eğitim Hast Dergisi*, 15(2), 111-115.
- Blyth, R., Creedy, D.K. & Dennis, C.L. (2002). Effect of maternal confidence on breastfeeding duration: an application of breastfeeding self-efficacy theory. *Birth*, 29(4), 278-84.
- Borra, C., Iacovou, M. & Sevilla, A. (2015). New evidence on breastfeeding and postpartum depression: the importance of understanding women's intentions. *Matern Child Health J*, 19:897-907.
- Cangöl, E. & Hotun Şahin, N. (2014). Emzirmeyi etkileyen faktörler ve emzirme danışmanlığı. *Zeynep Kamil Tıp Bülteni*, 45(3), 100-105.

- Aksu, A. & Vefikuluçay-Yılmaz, D. (2019). Anne Sütünü Ulaştırmada En Sağlıklı Yolu (Emzirme) Etkileyen Faktörler ve Hemşirenin Rolü. *International Journal of Emerging Trends in Health Sciences*. 3(1), 34-41.
- Cangöl, E. & Hotun Şahin, N. (2017). The Effect of a Breastfeeding Motivation Program Maintained During Pregnancy on Supporting Breastfeeding: A Randomized Controlled Trial. *Breastfeeding Medicine*, 12(4), 218-226
- Chezem, J., Friesen, C. & Boettcher, J. (2003). Breast-feeding knowledge, breast-feeding confidence and infant -feeding plans: effect of actual feeding practices. *Journal of Obstetric, Gynecologic and Neonatal Nursing*, 32, 40-47.
- Chowdhury, R., Sinha, B., Sankar, M.J., Taneja, S., Bhandari,N., Rollins, N., Bahl, R., Martines, J. (2015). Breastfeeding and maternal health outcomes: a systematic review and meta-analysis. *Acta Pædiatrica*. 104, 96-113.
- Çetin, F., Güneş, G., Karaoğlu, L. & Üstün, Y. (2005). Turgut özal tıp merkezinde doğum yapan annelerin doğum öncesi bakım alma ve emzirmeye başlama durumları ve etkileyen faktörler. *İnönü Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 12(4), 247-252
- Demirhan, F. (1997). Sakarya ilinde emzirmenin değerlendirilmesi. Yüksek lisans tezi Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Dennis, C.L. (2002). Breastfeeding initiation and duration: a 1990-2000 literature review. *Journal of Obstetric, Gynecologic and Neonatal Nursing*, 31, 12-32.
- Dinç, A. (1995). Normal doğum yapan kadınlarda laktasyonun başlaması ve devam ettirilmesinde etkili olan faktörlerin incelenmesi. Yüksek Lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Duffy, P.E., Percival, P. & Kershaw, E. (1997). Positive effects of an antenatal group teaching session on postnatal nipple pain, nipple trauma and breast feeding rates. *Midwifery*, 13(4), 189-196.
- Ebina, S. & Kashiwakura, I. (2012). Influence of breastfeeding on maternal blood pressure at one month postpartu. *International Journal of Women's Health*, 4: 333-39.
- Egbuonu, I., Ezechukwu, C.C., Chukwuka, J.O. & Ikechebelu, J.I. (2005). Breast-feeding, return of menses, sexual activity and contraceptive practices among mothers in the first six months of lactation in Onitsha, South Eastern Nigeria. *J Obstet Gynaecol*, 25, 500-3.
- Gretchen, A. & Dabrowski, R.N. (2007). Skin-to-skin contact: giving birth back to mothers and babies. *Nursing for Womens Health*, 11(1), 64-71.
- Groer, M.W., Jevitt, C.M., Sahebzamani, F., Beckstead, J.W. & Keefe, D.L. (2013). Breastfeeding Status and Maternal cardiovascular Variables Across the Postpartum. *Journal of Women's Health*, 22(5), 453-59.
- Huffman, S.L., Zehner, E.R. & Vitoria, C. (2001). Can improvements in breast-feeding practices reduce neonatal mortality in developing countries?. *Midwifery*, 17(2), 80-92.
- İmddad, A., Yakoob, M.Y. & Bhutta, Z.A. (2011). Effect of breastfeeding promotion interventions on breastfeeding rates, with special focus on developing countries. *BMC Public Health*, 11(3), 24.
- O'Campo, P., Faden, R.R., Gielen, A.C. & Wang, M.C. (1992). Prenatal factors associated with breastfeeding duration: recommendations for prenatal interventions. *Birth*, 19, 195-201.
- Oktar, Ö., Coşkun, A.M. & Bostancı, S. (2018). Anne Sütü Mucize Olmaya Devam Ediyor. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci*, 10(3), 228-37
- Onbaşı, Ş., Duran, R., Çiftdemir, N.A., Vatanserver, Ü., Acunaş, B. & Süt, N. (2011). Doğum öncesi anne adaylarına verilen emzirme ve anne sütü eğitiminin emzirme davranışları üzerine etkisi. *Türk Pediatri Arşivi Dergisi*, 46(1), 75-80.
- Özkara, H., Fidancı, B.E., Yıldız, D. & Kaymakamgil, Ç.(2016) Emzirme danışmanlığı. *TAF Preventive Medicine Bulletin.*, 15(6), 551-555.
- Peregrin, T. (2002). Education, peer counselling and parental support. Three ways to encourage a healthful breastfeeding schedule. *Journal of American Dietetic Association*, 102(7), 943.
- Radwan, H., Mussaiger, A.O. & Hachem, F. (2009). Breast-feeding and lactational amenorrhea in the United Arab Emirates. *J Pediatr Nurs*, 24(1), 62-8.

- Aksu, A. & Vefikuluçay-Yılmaz, D. (2019). Anne Sütünü Ulaştırmada En Sağlıklı Yolu (Emzirme) Etkileyen Faktörler ve Hemşirenin Rolü. *International Journal of Emerging Trends in Health Sciences*, 3(1), 34-41.
- Sikorski, J., Renfrew, M.J., Pindoria, S. & Wade, A. (2003). Support for breastfeeding mothers:a systematic review. *Paediatric and Perinatal Epidemiology*, 17, 407-417.
- Tokat Alus, M. & Okumuş, H. (2013). Emzirme Öz-Yeterlilik Algısını Güçlendirmeye Temelli Antenatal Eğitimin Emzirme Öz-Yeterlilik Algısına ve Emzirme Başarısına Etkisi. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 10(1), 21-9
- Tolunay, O. (2014). Türk Tıp Tarihinde Emzirme. *Lokman Hekim Journal*, 4(3), 6-10.
- Topal, S., Çınar, N. & Altınkaynak, S. (2017). Emzirmenin Anne Sağlığına Yararları. *J Hum Rhythm*, 3(1), 25-31.
- Tunçel, E.K., DüNDAR, C., Canbaz, S. & Pekşen, P. (2006). Bir üniversite hastanesine başvuran 0-24 aylık çocukların anne sütü ile beslenme durumlarının saptanması. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10(1), 1-6.
- Turkey Demographic and Health Survey (2013). Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, Ankara. Available from: http://www.hips.hacettepe.edu.tr/tnsa2013/rapor/TNSA_2013_ana_rapor.pdf
- United Nations International Emergency Fund. (2017). The Global Breastfeeding Scorecard and The Investment Case for Breastfeeding, Available from: <https://www.unicefturk.org/yazi/emzirmehaftasi>.
- Wagner, C. & Wagner, M. (1999). The breast or the bottle? Determinants of infant feeding behaviors. *Clinics in Perinatology*, 26(2), 505-25.
- World Health Organization/United Nations International Emergency Fund (2009). Baby friendly hospital initiative: revised, updated and expanded for integrated care. Section 3, Breastfeeding Promotion and Support in a Baby Friendly Hospital, p.58 ISBN-13: 978-92-4-159495-0
- Yıldız A., Baran, E., Akdur, R., Ocaktan, E. & Kanyılmaz, O. (2008). Bir sağlık ocağı bölgesinde 0-11 aylık bebekleri olan annelerin emzirme durumları ve etkileyen faktörler. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 61(2), 61-67.
- Yurtsal, Z.B. & Kocoğlu, G. (2015). The effects of antenatal parental breastfeeding education and counseling on the duration of breastfeeding, and maternal and paternal attachment. *Integr Food Nutr Metab*, 2(4), 222-30.